MAGYAR AGRÁR- ÉS ÉLETTUDOMÁNYI EGYETEM

Gazdaság- és Regionális Tudományi Doktori Iskola

A Kisteleki járás településeinek komplex fejlettségi vizsgálata

Hallgatói Projektverseny pályamunka

Szerző:

Kovács Helga

Konzulensek:

Dr. Dr. habil. Komarek Levente, Prof. Dr. Makra László, Dr. Duray Balázs

Gödöllő

2022

Bevezetés

A társadalmi és gazdasági fejlettség térbeli különbségeinek elemzése évtizedek óta a társadalomtudományok és a politika érdeklődésének fókuszában áll. A települések és járások fejlettségét meghatározó mutatók köre igen széles skálán mozog. Járási, illetve települési szinten a legcélszerűbb a gazdasági és társadalmi mutatók komplex fejlettségi vizsgálata (Fabi és Szűcs, 2017). A komplex fejlettségi mutató segítségével 2014-re és 2019-re vizsgáltam a Kisteleki járás településeit négy mutatócsoport alapján. Górcső alá vettem, hogy a Kisteleki járás települései milyen lehetőségekkel és esélyekkel rendelkeznek a helyi fejlesztések tekintetében. A szakirodalmi áttekintésben először a téma megértéséhez szükséges alapfogalmak kerültek tisztázásra. Meghatároztam a vidéki területek legfőbb jellemzőit, majd a hátrányos helyzetű térségeket. Összefoglaltam a területi elmaradottság tényezőit és a fejlesztések lehetséges irányát. A fejlesztéssel érintett területek lehatárolása érdekében ismertettem a járások és települések területi fejlettség alapján történő hatályos besorolását. A szakirodalmi áttekintést a vizsgált Kisteleki járás rövid bemutatásával zártam. A Kisteleki járás településinek elemzése a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztatási adatbázisának Területi statisztikájának, illetve az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR) adatbázis adatinak segítségével történt.

Célkitűzés

Kutatásom központi témája a hátrányos helyzetű Kisteleki járás településeinek komplex vizsgálata, melyet két időpontban (2014 és 2019) térképezek fel azért, hogy feltárjam a jellegzetes változásokat. A települések vizsgálata a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendeletbe foglalt mutatók segítségével történik. A mutatók segítségével feltárom a települések gazdasági, társadalmi, infrastrukturális, szociális és foglalkoztatási helyzetét, melyet SWOT analízis formájában foglalok össze. A helyzetfeltárást követően a területfejlesztéshez, a járás vidéki társadalmához és életformájához, valamint a helyi gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó problémákra adok megoldást, vagy teszek megoldási javaslatokat.

A vidéki területek meghatározása és jellemzői

A téma szempontjából elsőként elengedhetetlen a vidék fogalmának tisztázása és jelentőségének kiemelése. A vidék, illetve a vidéki térségek meghatározására nagyon sok definíció létezik. Az egyik legfontosabb intézményi meghatározás az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése által elfogadott Vidéki Térségek Európai Chartájában található definíció, mely

szerint a vidéki térség kifejezetten olyan szárazföldet, belső vagy tengerparti területet jelent, amely a kisvárosokat és falvakat is magába foglalja, gazdaságilag, szociálisan egységes egészet alkot és – összehasonlítva a városi térségekkel – számottevően alacsonyabb a lakosság, a gazdasági tevékenységek, a szociális és kulturális struktúrák koncentrációja, valamint a terület nagyobb részét mezőgazdasági, erdőgazdasági, természetvédelmi és kikapcsolódási célokra használják (Council of Europe 1996).

1950-ben globálisan kb. 1,8 milliárd ember élt vidéken, s ekkor a vidéki népesség növekedése átlagosan évi 1,0% volt. Ennek eredményeként a Földön a vidéki népesség 2019-re csaknem megduplázódott: elérte a 3,4 milliárd főt (Worldbank, 2020). Az új város-vidék lehatárolás szerint Magyarország területének 66,1%-a minősül túlnyomó részt vidéki térségnek, ahol a lakosság 47,9%-a él (Eurostat, 2010). Ezek az adatok rávilágítanak arra, hogy a vidéki térségek gazdasági, társadalmi és ökológiai jelentősége nem elhanyagolható.

Az elmúlt évtizedek gazdasági növekedésének hatására átalakult a szükségleti skála. A jóléti állam eszméjének és intézményeinek terjedésével megváltoztak az igények, számos új fogyasztási elem bukkant fel. E globalizált trendek mellett a vidéki térségekben jelentős gazdasági és társadalmi eróziónak lehetünk tanúi. A helyi közösségek sorra veszítették el szolgáltató és közösségmegtartó intézményeiket, iskoláikat, és a közlekedési infrastruktúra is leépült (Káposzta, 2015). A vidék átstrukturálódását kísérő további lényeges jelenség a mezőgazdaság szerepének a változása. Kiszorult a munkaerőpiacról a korábbi mezőgazdasági munkaerő, akik más ágazatokba kerültek. A mezőgazdaságból távozó munkaerő képzettségi és demográfiai szerkezetét tekintve jelentős mértékben hozzájárult a területi egyenlőtlenség fokozódásához (Kassai-Ritter, 2011). Mindezek következtében a perifériák elszegényedtek, ezen a területeknek a társadalmi-, élelmezési-, víz- és energiaellátási, foglalkoztatási-, valamint szociális kiszolgáltatottsága egyre súlyosabbá vált. Mára a vidéki élet a magyar közgondolkodásban a hátrányos helyzettel egyenértékű (Káposzta, 2015).

Hátrányos helyzetű térségek, a területi elmaradottság tényezői

Az elmúlt évtizedek gazdasági, társadalmi folyamatainak hatására átalakultak a szükségletek, megváltoztak az igények, új fogyasztási elemek kerültek előtérbe. A magyarországi vidéken jelentős gazdasági és társadalmi erózió következett be, a globalizált trendeknek köszönhetően. A centrumok folyamatos erőforrás-elszívásának hatására a perifériákon elszegényedés vált jellemzővé (Káposzta, 2014).

1. ábra: A területi elmaradottság öt fő tényezője
Forrás: G. Fekete (2006)

Ezeken a területeken élő fiatalok elköltöztek, a települések zömében a népesség elöregedése a jellemző. A meglévő családi kapcsolatok inkább térségi erőforrás-elszívó erőként, mint akkumulációs tényezőjeként működnek. Az itt maradt fiatalok képzettségi szintje és mobilitása is alacsony. A térségbe vezető utak gyakorlatilag egyirányúvá válnak, a képzettebb fiatalok számára csak kifelé, míg a szegények számára csak befelé. A romló demográfiai folyamatok a többi elemre is negatívan hatnak. Ezekben az elmaradott térségekben nem épültek ki a korszerű közlekedés feltételei. A hírközlés és az információáramlás csatornái is hiányoznak, továbbá gyenge a mobilszolgáltatók lefedettsége, és alacsony szintű az internethozzáférés. A többi tényezőben is problémákat okoz az elérhetőség hiánya: gyengíti a mobilitást, a vállalkozások versenyképességét, és gátolja a térség gazdasági megerősödését. A kevés vállalkozásnak köszönhetően a felzárkózáshoz szükséges tőke helyben nem termelődik meg, mely a legfőbb akadálya az elmaradottságból való kitörésnek. A munkahelyek hiánya egyre nagyobb népességre kiterjedő munkanélküliséget okoz, mely hozzájárul a családok jövedelmének csökkenéséhez és az elérhető szolgáltatások leépüléséhez. A mai elmaradott térségek egyik legnagyobb értéke a viszonylag jól megőrzött természeti környezet, ami fejlődési potenciállá akkor válik, ha felismerik és feltárják ezeket az értékeket, vagyis megtalálják a hasznosítás módját (*1. ábra*) (G. Fekete, 2006).

A területi egyenlőtlenségek kiküszöbölésének alapvető célja a fejlődésben lemaradt térségek felzárkóztatása (Káposzta, 2014). Egy adott terület gazdasági és társadalmi teljesítményét számos tényező formálja. Így az első feladat az adott térség jellemzőinek feltárása és vizsgálata, majd a lehetséges megoldások megtalálása. A posztmodern értékek terjedésével egy-egy térség új esélyt kaphat a fejlődére. Új értékek kerülnek előtérbe, mint például a környezet tisztasága,

a térség egyéni arculatának kialakítása a helyi kultúra megőrzése. Felértékelődik a helyi tudás, az extenzív mezőgazdálkodás, valamint a növekedéssel szemben a minőség és a teljességre törekvés (G. Fekete, 2006). Ennek megfelelően az új területi politikák előtérbe helyezik a térségek adottságait és potenciáljait, amelyek a fejlesztésekhez endogén erőforrásokként állnak rendelkezésre. Az új területfejlesztés célja az endogén erőforrások, azaz a régión belüli potenciálok aktivizálása és hasznosítása (Káposzta, 2018).

Mi várható az alulról induló, az endogén forrásokra épülő fejlesztésektől?

A nemzetközi tapasztalatok alapján új impulzusok érik azokat területeket, ahol a fejlesztések endogén forrásokra épülnek. Növekedésnek indulhatnak azáltal, hogy a térség természeti, környezeti, gazdasági, illetve humán adottságai egy új egységet alkotnak, ezáltal a tényezők át- és újraértékelődnek. Olyan gazdaságfejlesztési irányok felé történik elmozdulás, amelyek képesek a belső adottságokra épülve külső források bevonására. Ezáltal új munkahelyek alakulnak ki, melyek képesek lesznek csökkenteni a társadalmi krízist (pl. elvándorlás, elöregedés), illetve mérséklik a gazdasági és infrastrukturális leszakadás esélyét. Az adott térségek szociokulturális hagyományaira építve, a lakosság egyre erősebb részvétele a társadalmi döntésekben eddig ki nem merített forrásokat használhat fel (Káposzta, 2015).

A járások területi fejlettség alapján történő besorolása

A Nemzetgazdasági Minisztérium felkérésére a Központi Statisztikai Hivatal készítette el a kedvezményezett járások 2014. november 26-án hivatalossá vált, majd 2015. január 1-jén hatályba lépett lehatárolását (Pénzes, 2017). A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járásokat négy mutatócsoportból képzett komplex mutató figyelembevételével határozza meg, melyek a következők: (1) a járások területi fejlettsége, (2) társadalmi, demográfiai viszonyok, lakás- és életkörülmények, (3) helyi gazdaság és munkaerő-piaci feltételek, valamint (4) infrastruktúra és környezeti mutatók. Összesen 24 indikátorral kalkuláltak (Pénzes, 2017). A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alkalmazásakor a járásokat az alábbi módon sorolhatjuk be:

(1) Fejlesztendő járások: a kedvezményezett járásokon belül azok a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország kumulált lakónépességének 15%-a él.

(2) Kedvezményezett járások: amelyeknek komplex mutatója kisebb, mint az összes járás komplex mutatójának átlaga.

(3) Komplex programmal fejlesztendő járások: a kedvezményezett járásokon belül azok a legalacsonyabb komplex mutatóval rendelkező járások, amelyekben az ország kumulált lakónépességének 10%-a él.

A települések területi fejlettség alapján történő besorolása

A kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet rendelkezik, mely a 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendeletet váltotta fel 2017. január 1-jén. A 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett településeket négy mutatócsoportból képzett komplex mutató segítségével két kategóriába sorolja, melyek a következők: (1) jelentős munkanélküliséggel sújtott és társadalmi-gazdasági, valamint (2) infrastrukturális szempontból kedvezményezett települések (Szűcs és Káposzta, 2018). A rendelet alkalmazásakor azok a jelentős munkanélküliséggel sújtott települések, amelyeken a munkanélküliségi ráta meghaladja az országos átlag 1,75-szeresét; míg a kedvezményezett települések a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett, illetve jelentős munkanélküliséggel sújtott települések. A települések területi fejlettség alapján történő besorolásához használt komplex mutató négy mutatócsoportja a következő: (1) társadalmi és demográfiai, (2) lakás- és életkörülmények, (3) helyi gazdaság és munkaerő-piaci, valamint (4) infrastruktúra és környezeti mutató. A rendelet a továbbiakban három kategóriát határoz meg a kedvezményezett települések és a kedvezményezett járások viszonya alapján:

(1) Az a település, amely társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek, vagy jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősül, és kedvezményezett járások besorolásáról szóló kormányrendeletben meghatározott kedvezményezett járással azonos elbánásban részesül a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés tekintetében.

(2) Az a település, amely társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek, vagy jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősül, és kedvezményezett járások besorolásáról szóló kormányrendeletben meghatározott fejlesztendő járással azonos elbánásban részesül a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés tekintetében.

(3) Az a település, amely társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezettnek, vagy jelentős munkanélküliséggel sújtottnak minősül, és a kedvezményezett járások besorolásáról szóló kormányrendeletben meghatározott fejlesztendő járásban található, a fejlesztendő járással azonos elbánásban részesül a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés tekintetében.

A kisteleki járás rövid bemutatása

A vizsgált terület, azaz a Kisteleki járás Csongrád-Csanád megyében található (*2. ábra*). A járást hat település alkotja, Baks, Balástya, Csengele, Kistelek, Ópusztaszer és Pusztaszer. A járásban egyetlen város található, Kistelek, amely a járás központja is. A TEIR adatok alapján a Kisteleki járás területe 410 km^2, lakónépessége 2019-ben 17 728 fő volt.

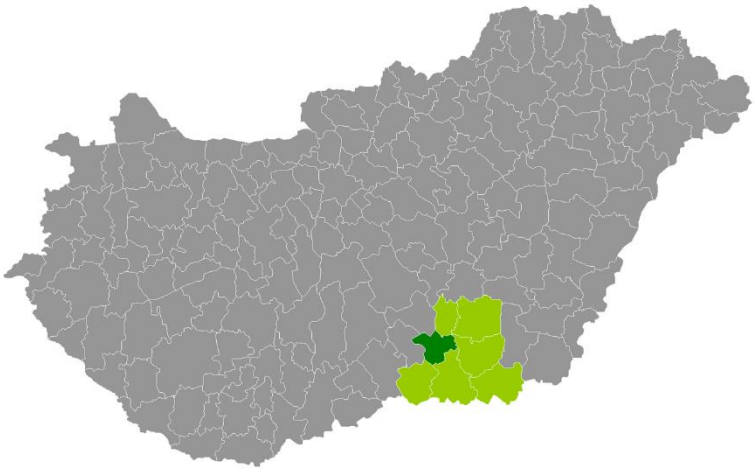

2. ábra: A Kisteleki járás elhelyezkedése Csongrád-Csanád megyében
Forrás: Internet 1.

A 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján kedvezményezett és fejlesztendő járásnak minősül. A járásban a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet alapján társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból három település kedvezményezett, azonban egyik település sem tartozik a jelentős munkanélküliséggel sújtott települések közé (*1. táblázat*).

A járáshoz tartozó települések	**105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet alapján történő besorolás**
Baks	Társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett település
Balástya	NEM kedvezményezett település társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból
Csengele	NEM kedvezményezett település társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból
Kistelek	NEM kedvezményezett település társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból
Ópusztaszer	Társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett település
Pusztaszer	Társadalmi, gazdasági és infrastrukturális szempontból kedvezményezett település

1. táblázat: A Kisteleki járáshoz tartozó települések fejlettségi besorolása
Forrás: TEIR (2022) adatok alapján saját szerkesztés

Az MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet által kialakított Járási Fejlettségi Mutató (JFM) 2014-es értékei alapján 174 magyar járás fejlettségi különbségeit vizsgálták. A mutató alapján 2014-ben a Kisteleki járás a 39-dik legfejletlenebb járása volt hazánknak. 2019-ben ismét végeztek a magyarországi járások fejlettségével kapcsolatos vizsgálatot a 2017. évi adatok alapján. Az MKIK GVI által használt módszertan és mutatók alapján a Kisteleki járás hét helyet javítva hazánk 46., míg a Dél-Alföldi régió 5. legfejletlenebb járása volt (MKIK GVI, 2016).

Anyagok és módszerek

A kutatás során a Kisteleki járás településeinek fejlettségének meghatározása érdekében a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendeletben megfogalmazott mutatók alapján kialakított komplex fejlettségi mutatót használtam. A továbbiakban a társadalmi és demográfiai helyzet értékelésének céljából a tényleges szaporodási arányszámot is kiszámoltam a Kisteleki járásra vonatkozóan 2014-ben és 2019-ben.

A komplex fejlettség mérésének adatbázisa és módszertana

A Kisteleki járás településeinek összehasonlítását a 05/2015. (IV. 23.) Korm. rendeletben megfogalmazott mutatók alapján végeztem el. Ha egy mutatóra nem találtam adatot, akkor azt nem alkalmaztam, vagy kicseréltem egy másik mutatóra. A települések társadalmi-gazdasági és infrastrukturális fejlettségét mérő komplex mutató kiszámításánál használt adatok körét a *2. táblázatban* foglaltam össze. A mutatók összeállításához a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Tájékoztatási adatbázisának Területi statisztikáját, illetve az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TEIR) adatbázisát használtam.

Mutató megnevezése
1) Társadalmi és demográfiai helyzet mutatói a. Urbanitás/ruralitás indexe (az adott település népsűrűsége) b. Természetes szaporodás/fogyás ezer lakosra c. Vándorlási különbözet, ezer lakosra d. Rendszeres szociális segélyben részesítettek átlagos száma ezer lakosra e. Rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesítettek évi átlagos száma ezer lakosra f. Öregedési mutató (Állandó népességből a 100 0-14 évesre jutó 60-x évesek száma)
2) Lakás- és életkörülmények mutatói a. Új építésű lakások aránya (%) A tárgyévben épített lakások aránya az év végi lakásállományon belül b. Személygépkocsik száma, ezer lakosra (db) c. Adófizetők aránya (%) SZJA alapot képező jövedelemmel rendelkezők száz állandó lakosra vetített száma
3) Helyi gazdasági és munkaerőpiaci mutatók a. Nyilvántartott álláskeresők a munkaképes korú népesség százalékában (Nyilvántartott álláskeresők száma száz 15-64 éves állandó lakosra.) b. Egy éven túl nyilvántartott álláskeresők aránya az összes nyilvántartott álláskeresőből (%) c. Általános iskolát végzett álláskeresők aránya az összes nyilvántartott álláskeresőből (%) d. Regisztrált összes gazdasági szervezetek (év végi állapot) (KSH) ezer lakosra
4) Infrastruktúra és környezeti mutatók a. Közműolló (%) Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya a vezetékes ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások százalékában b. Internet-előfizetések száma ezer lakosra c. Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%) d. A vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány százalékában (%) e. Kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)

2. táblázat: A komplex fejlettségi vizsgálathoz használt mutatók

Forrás: 05/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet alapján saját szerkesztés

1. lépés: Az alapindikátorok azonos terjedelmű skálára való transzformálása normalizálási eljárással a következő képlet alapján:

$$fa_{i,j,norm} = \frac{fa_{i,j} - \min(fa_{i,j})}{\max(fa_{i,j}) - \min(fa_{i,j})} \cdot 100, \text{ ahol}$$

fai,j,norm: normalizált alapindikátor

fai, j: alapindikátor

min(fai,j): az alapindikátor legkisebb értéke

max(fai,j): az alapindikátor legnagyobb értéke

2. lépés: Csoportindikátorok számítása: az egy csoporton belüli alapindikátorok átlagértéke adja az adott csoport csoportindikátorának értékét a következő képlet alapján:

$$fa_i = \frac{1}{n}\sum_{j=1}^{n} fa_{i,j,norm}\text{, ahol}$$

fai = csoportindikátor

fai,j,norm: normalizált alapindikátor

n: csoportban szereplő indikátorok száma

3. lépés: Komplex mutató számítása: a négy csoportindikátor átlagértéke adja a fejlettségi komplex mutató értékét a következő képlet alapján:

$$fi = \frac{1}{m}\sum_{i=1}^{m} fa_i \text{ , ahol}$$

fai: csoportindikátor

fi: komplex mutató

m: csoportindikátorok száma

Reprodukció

A népesség számának alakulását az élve születések és a halálozások, valamint a bevándorlások és kivándorlások számának alakulása határozza meg. Ennek megfelelően a reprodukció mindezen tényezők figyelembevételével határozható meg (Kapitány, 2015).

$$R = \frac{B - D + I - E}{P} = b - d - i - e$$

R = a tényleges szaporodás arányszáma

B = élve születések száma

D = halálozások száma

I = bevándoroltak száma

E = a kivándoroltak száma

P = a népesség száma

b = nyers születési arányszám

d= nyers halálozási arányszám

i = bevándorlási arányszám

e = kivándorlási arányszám (Polónyi, 2002).

Eredmények

A Kisteleki járás településeit négy nagy mutatócsoport alapján vizsgáltam. A mutatócsoportokba tartoznak a társadalmi és demográfiai, a lakás és életkörülmények, a helyi gazdaság és munkaerőpiac, valamint az infrastruktúra és környezeti mutatók.

A társadalmi és a demográfiai helyzet mutatói

A társadalmi és a demográfiai helyzet mutatói közül kiemeltem a népességszám alakulásának, a természetes szaporodás/fogyás és a vándorlási egyenleg változásának vizsgálatát. A népességszám változását elemeztem 2014 és 2019 között. Az *3. ábra* alapján elmondható, hogy az eredmény negatív tendenciát mutat, hiszen a Kisteleki járás egyetlen városa kivételével minden település esetében a vizsgált időszakban népességcsökkenés következett be.

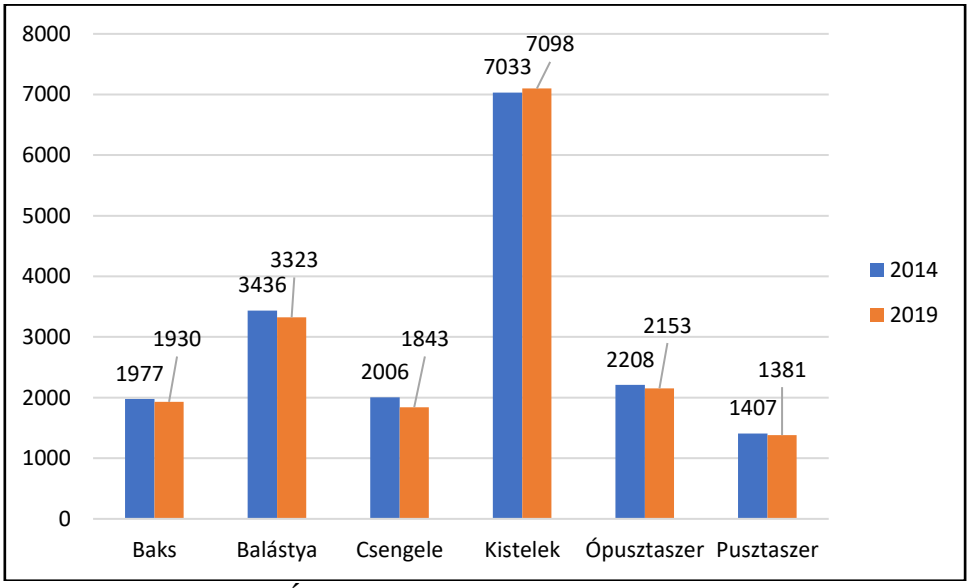

3. ábra: Állandó népesség változása 2014; 2019
Forrás: TEIR (2022) adatok alapján saját szerkesztés

A természetes szaporodás/fogyás kapcsán elmondható, hogy Ópusztaszertől eltekintve minden település esetében a mutató 2019-ben 2014-hez képest kedvezőbb képet mutat (*4. ábra*). A 2014. évi adatokat tekintve a természetesen fogyás kapcsán a leginkább kiugró értékeket Baks és Pusztaszer esetében láthatjuk.

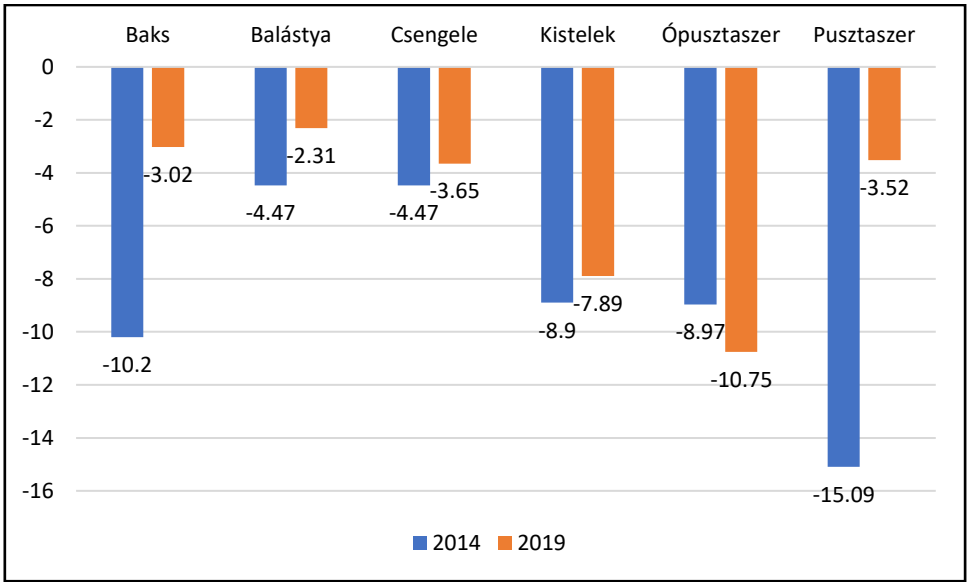

4. ábra: Természetes szaporodás/fogyás (ezrelék) változása, 2014; 2019
Forrás: TEIR (2022) adatok alapján saját szerkesztés

A vándorlási egyenleg Kistelektől és Ópusztaszertől eltekintve azonban kedvezőtlenebbül alakult 2019-ben 2014-hez képest (*5. ábra*). A vándorlási egyenleg Baks esetében mutatja a legkedvezőtlenebb képet a vizsgált időszakban. Ezzel szemben Kistelek, a járás egyetlen városa produkálta a legkedvezőbb adatokat, hiszen itt 20,3 ezrelékkel nőtt a vándorlási egyenleg.

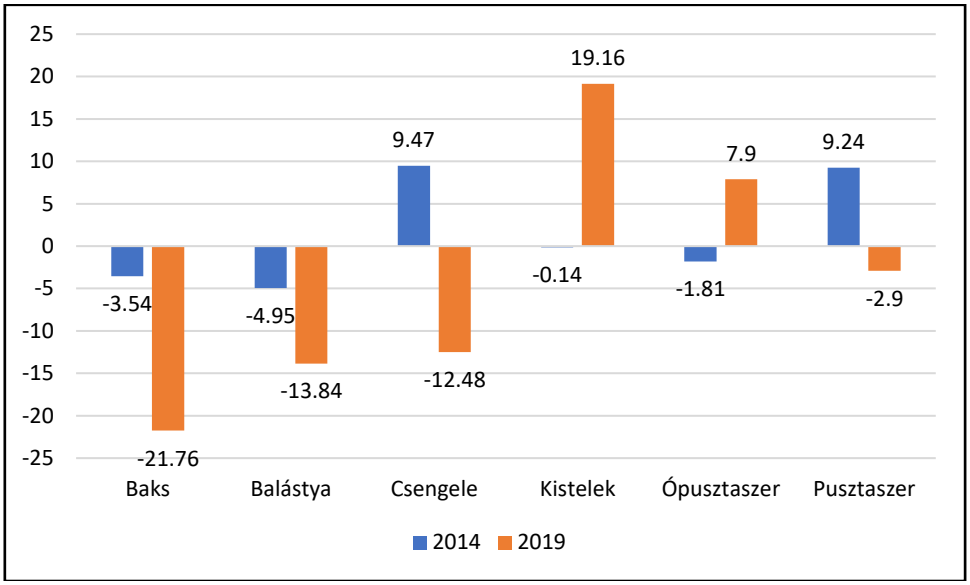

5. ábra: Vándorlási egyenleg változása ezer lakosra vetítve, 2014; 2019
Forrás: TEIR (2022) adatok alapján saját szerkesztés

Reprodukció

A reprodukció meghatározható az élve születések és a halálozások, valamint a bevándorlások és kivándorlások számának alakulásával. A Kisteleki járás esetében a vizsgált időszak 2014 és 2019, amikor is a tényleges szaporodási arányszám negatív előjelű, azaz népességcsökkenés

figyelhető meg a járásban. 2019-ben ez a negatív előjelű arányszám mérséklődött, így ez az év kedvezőbb képet mutat, mint 2014 (*3. táblázat*).

2014	2019
B = 119 fő [2014. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2016)]	B = 151 fő [2019. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)]
D = 272 fő [2014. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2016)	D = 258 fő [2019. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)
I = 833 fő [2014. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2016)]	I = 1018 fő [2019. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)]
E = 830 fő [2014. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2016)]	E = 980 fő [2019. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)]
P = 18 211 fő [2014. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2016)	P = 17728 fő [2019. évi adat (Központi Statisztikai Hivatal, 2020)
Tényleges szaporodási arányszám = -0,0082	***Tényleges szaporodási arányszám = -0,0039***

3. táblázat: A Kisteleki járás tényleges szaporodási arányszáma, 2014; 2019
Forrás: KSH (2022) adatok alapján saját szerkesztés

A népességszám kedvezőtlen alakulása a Kisteleki járásban köszönhető a természetes fogyásnak minden település esetében, illetve a negatív vándorlási egyenlegnek, mely alól 2019-ben kivétel volt Kistelek és Ópusztaszer. Kistelek a járás egyetlen városi rangra emelt települése, mely vonzóbb lehet a letelepedés szempontjából a környező településeknél a szélesebb szolgáltatások megléte miatt. A kisebb települések esetében a bevándorlás azonban történhet az olcsóbb életlehetőség reményében is, ami tovább erősíti a szegénységet az adott településen. A Kisteleki járásból történő elvándorlás pedig tulajdonítható a fiatalkorúak elköltözésének az ország gazdaságilag fejlettebb térségébe, illetve külföldre.

A roma szegregáció helyzete

A szegénység, a leszakadás és a társadalomból való kisodródás nemcsak magyar, vagy európai sajátosság, hanem globálisan is hangsúlyos társadalmi problémává vált (Ferge, 2000; Szoboszlai, 2004). Tartós kirekesztettséghez vezet a hátrányos helyzetek összeadódása, mint pl. a szegénység, az egészségtelen életkörülmények, az alacsony életszínvonal, a korlátozott mobilitás, valamint a tartós munkanélküliség. Mindezek egyúttal a társadalom perifériájára történő kiszorulást eredményezhetik (Szoboszlai, 2004).

A tartós társadalmi kirekesztettség kapcsán fontos megemlíteni a Kisteleki járás megközelítően 2000 fős lakosságú Baks községének Máriatelep nevű szegregátumát, ahol mintegy 430 fős roma etnikai kisebbség él (Hős, é.n.). 141 lakás található itt, ami a település lakásállományának 17%-a. A telep infrastruktúráját vizsgálva elmondható, hogy alacsonyabb a lakások komfortfokozata. A telepen élők több mint 60%-a nem rendelkezik rendszeres jövedelemmel

és közel 50%-uk általános iskolai végzettséggel rendelkezik, vagy még azzal sem. A romák jellemzően a helyi közmunkaprogramban vesznek részt (Járási Esélyegyenlőségi Program, 2015).

A társadalmi és a demográfiai helyzet mutatóira vonatkozó komplex fejlettségi mutató

A társadalmi és demográfiai helyzet mutatóira vonatkozó komplex fejlettségi mutató alapján számított csoportátlag esetében 2019-ben Ópusztaszer szerezte meg az első helyet a Kisteleki járás települései közül – ezzel két helyet javítva 2014-hez képest (*4. táblázat*). Baks a második helyen végzett 2019-ben. A kedvező társadalmi és demográfiai mutatók a településen részben a jelentős roma népességnek köszönhetőek. Ópusztaszeren a pozitív vándorlási egyenleg járult hozzá leginkább mutató értékének javulásához.

Sorrend	Terület	2014 (KFM)	Sorrend	Terület	2019 (KFM)
1.	Kistelek	59,42	1.	Ópusztaszer	54,55
2.	Baks	58,09	2.	Baks	52,06
3.	Ópusztaszer	48,84	3.	Kistelek	47,6
4.	Pusztaszer	44,34	4.	Pusztaszer	36,98
5.	Balástya	38,99	5.	Csengele	36,66
6.	Csengele	20,3	6.	Balástya	25,51

4. táblázat: A társadalmi és a demográfiai helyzet mutatóira vonatkozó KFM alapján számított csoportátlag és a települések sorrendje, 2014; 2019
Forrás: saját szerkesztés

Lakás és életkörülmények

A lakás és életkörülmények mutatói közül három mutató volt elérhető a Kisteleki járás településeit illetően. Az első ilyen mutató a tárgy évben épített lakások aránya az év végi lakásállományon belül, mely a vizsgált időszakokban nagyon kedvezőtlen képet mutat. 2019-ben négy település esetében a mutató értéke nulla volt, a másik két település esetében pedig nem érte el az 1%-ot. A másik vizsgált mutató a személygépkocsik száma ezer lakosra és az adófizetők arányának változását (*6. ábra*).

Az adófizetők aránya száz állandó lakosra vetítve 2019-ben a járás egyetlen városában, Kisteleken volt a legmagasabb, míg Bakson a legalacsonyabb. Kisteleken a kedvezőbb jövedelmi viszonyok köszönhetőek az egyre kedvezőbb foglalkoztatásnak, valamint a mérséklődő munkanélküliségnek (Kistelek Város Településfejlesztési Koncepciójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata, 2016). Bakson az adófizetők alacsonyabb aránya köszönhető a Mária telepen élő jelentős számú roma szegregációnak, ahol az iskolázottság igen alacsony és jellemzően a helyi közmunkaprogramban vesznek részt.

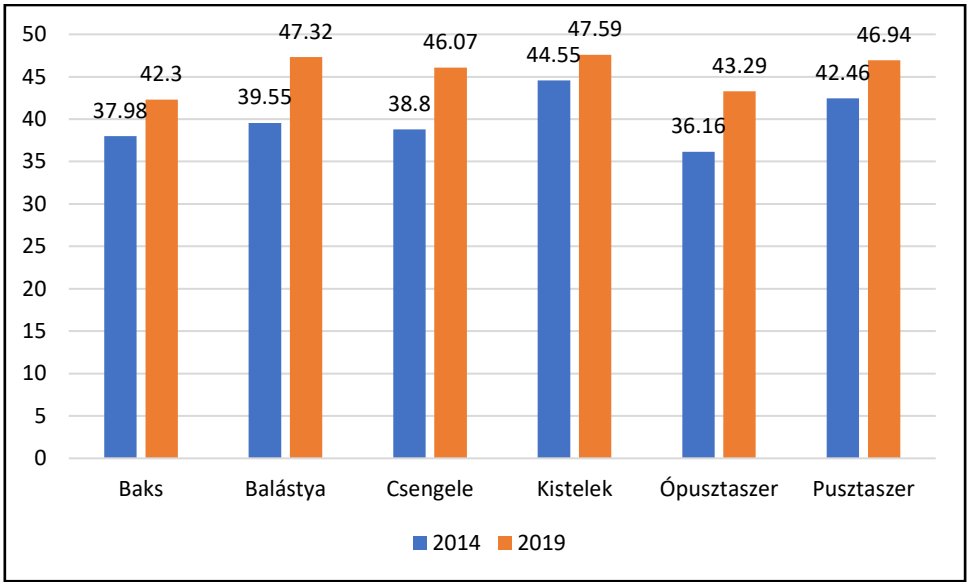

6. ábra: Adófizetők arányának változása (%), 2014; 2019
(SZJA alapot képező jövedelemmel rendelkezők száz állandó lakosra vetített száma)
Forrás: TEIR (2022) adatok alapján saját szerkesztés

A lakás és életkörülmények mutatóira vonatkozó komplex fejlettségi mutató alapján számított csoportátlag eredményeként 2019-ben Balástya teljesített a legjobban a Kisteleki járás települései közül (*5. táblázat*). A második helyet Kistelek foglalja el a rangsorban. Mindkét település az adófizetők arányának köszönheti a jelenlegi helyzetét. Kistelek a számok alapján 2019-ben nem javított a helyzetén 2014-hez képest, azonban Pusztaszer jelentős visszaesése következtében egy helyet javított a települési sorrendet tekintve.

Sorrend	Terület	2014 (KFM)	Sorrend	Terület	2019 (KFM)
1.	Pusztaszer	81,05	1.	Balástya	96,34
2.	Balástya	66,55	2.	Kistelek	61,81
3.	Kistelek	61,34	3.	Pusztaszer	57,12
4.	Csengele	54,08	4.	Csengele	57,09
5.	Baks	7,23	5.	Ópusztaszer	12,77
6.	Ópusztaszer	4,17	6.	Baks	0

5. táblázat: Lakás és életkörülmények mutatóira vonatkozó KFM alapján számított csoportátlag és a települések sorrendje, 2014; 2019
Forrás: saját szerkesztés

Helyi gazdaság és munkaerőpiac

A helyi gazdasági és munkaerőpiaci mutatók közül négyet vizsgáltam, melyek a következők: a nyilvántartott álláskeresők a munkaképes korú népesség %-ában, az egy éven túl nyilvántartott álláskeresők aránya az összes nyilvántartott álláskereső közül, az általános iskolát végzett álláskeresők aránya az összes nyilvántartott álláskereső közül, valamint a regisztrált összes gazdasági szervezet ezer lakosra.

Településenként vizsgáltam az összes regisztrált gazdasági szervezetet 2014-ben és 2019-ben. Baks kivételével minden település esetében 2019-ben csökkenés figyelhető meg 2014-hez képest (*7. ábra*). A vállalkozási kedv visszaesése a térségben utalhat a szociális problémákra és a szegénységre.

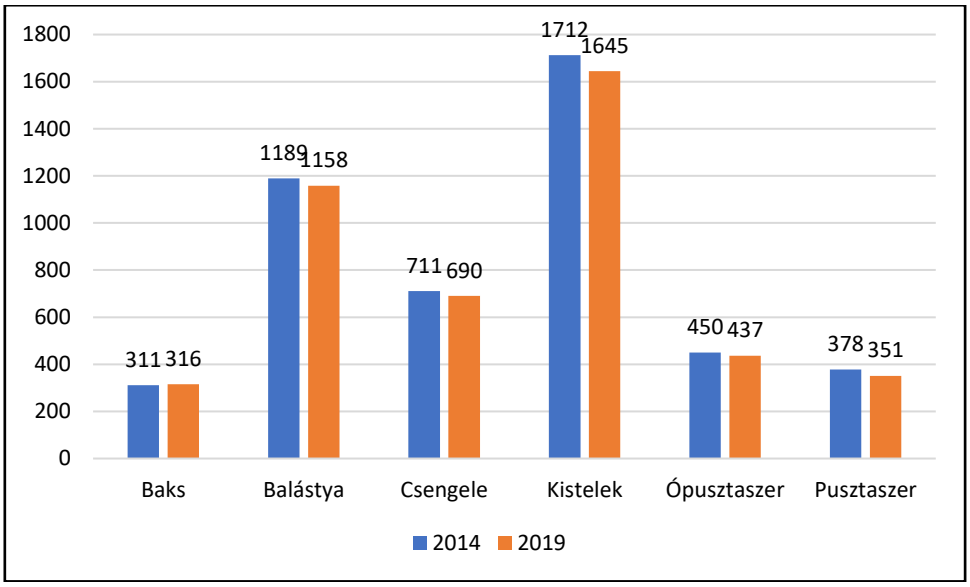

7. ábra: Regisztrált gazdasági szervezetek változása (db), 2014; 2019
Forrás: KSH (2022) adatok alapján saját szerkesztés

A Kisteleki járásban a vállalkozások többsége a kereskedelemben és az iparban tevékenykedik, de emellett jelentős a mezőgazdasági szolgáltató, vendéglátó és közlekedési vállalkozók száma is (Járási Esélyegyenlőségi Program, 2015). Azonban fontos megjegyezni, hogy Kistelek és környéke jelenleg egy iparhiányos térség, ahol az ipar fő profilja a hagyományokkal bíró kábel- és gépalkatrészgyártás, az élelmiszer és malomipar, az építőipar, valamint a kézművesipar. 2005 októberében fogadta el Kistelek Város Önkormányzata a város Településrendezési Tervét, amelyben a vezetés kijelölte a Kistelek és Térsége Ipari Parkot Kistelek város délnyugati körzetében, az M5-ös autópálya becsatlakozási pontjánál, egy 33 hektáros területen. A terület 2005. decemberében pályázat útján elnyerte a Kistelek és Térsége „Ipari Park" címet, melynek fejlesztése részeredményeket hozott, azonban a beruházások nagyrészt az ígéretek szintjén maradtak (Kistelek Város Településfejlesztési Koncepciójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata, 2016).

A továbbiakban fontos megjegyezni, hogy a járáson halad át az M5-ös autópálya. Azonban a magasabb rendű közúthálózat kiépítése nem minden térségbe hozza el a fejlettség magasabb szintjét. Ezen területek közé tartozik a Kisteleki járás is, ahol a vállalkozásoknak nem kedvezett a kiépített autópálya-hálózat, hiszen a Balástyát és Kisteleket átszelő 5-ös főút forgalma az autópályára terelődött (Egri és Kőszegi, 2020).

Mezőgazdaság

A Kisteleki járás egyik meghatározó ága a mezőgazdaság. A járás természeti adottságai kedveznek a mezőgazdasági termelésnek. Hagyományosan a szántóföldi művelés és a zöldség-gyümölcstermesztés dominál. Járási összesítésben a földterület 75%-át hasznosítja a mezőgazdaság. Azonban a különböző minőségű és kötöttségű talajokon más-más a jellemző mezőgazdasági tevékenység. Balástya, Kistelek, Ópusztaszer homokos és félig kötött talaja kiválóan alkalmas a fóliás zöldségtermesztésre. Csengelén és Pusztaszeren magas a gyep területtek aránya, míg Bakson a kötött talaj elsősorban szántóföldi művelést teszi lehetővé (Járási Esélyegyenlőségi Program, 2015).

A továbbiakban a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisa alapján vizsgáltam a gazdasági szervezeteken belül a mezőgazdasági, erőgazdálkodás és halászathoz kapcsolódó regisztrált vállalkozásokat a járás településein (*8. ábra*). Minden település esetében elmondható, hogy az említett ágazatban 2019-ben csökkent a regisztrált vállalkozások száma 2014-hez képest. A mezőgazdaságra jellemző a bekerülési költségek jelentős emelkedése, illetve az eladási árak stagnálása és csökkenése, illetve az egyre szélsőségesebb időjárási viszonyok tovább nehezítik a gazdálkodást. Mindezek következtében a családok egy része felhagyott a térségben a gazdálkodással és más ágazatban álltak munkába.

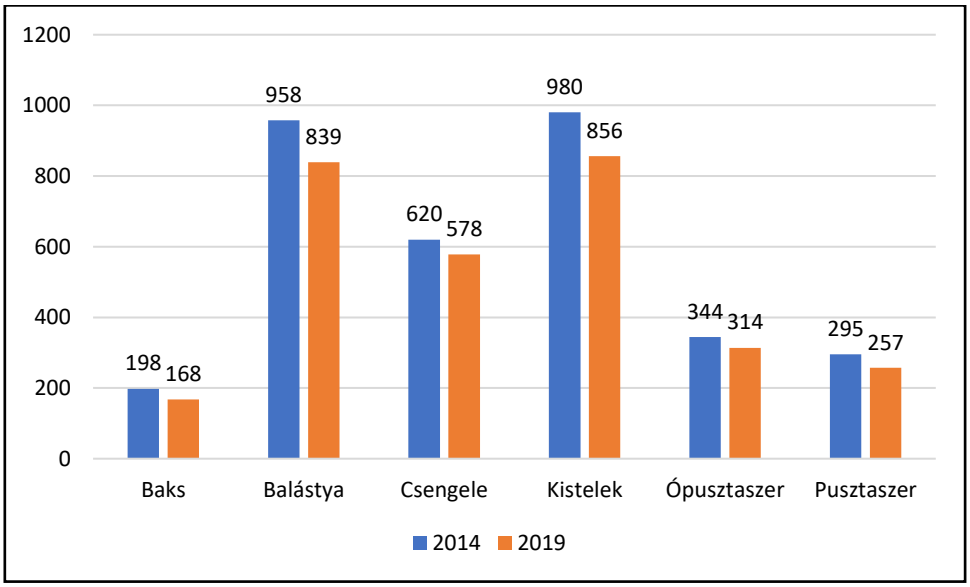

8. ábra: Regisztrált gazdasági szervezetek (TEÁOR08= MEZŐGAZDASÁG, ERDŐGAZDÁLKODÁS, HALÁSZAT) változása (db), 2014; 2019
Forrás: KSH (2022) adatok alapján saját szerkesztés

Turizmus

A Kisteleki járás országos szempontból is kiemelkedő idegenforgalmi-kultúrtörténeti központtal rendelkezik: az Ópusztaszeri Nemzeti Történeti Emlékparkkal. A járáson belül alapvetően ide koncentrálódik a turizmus, azonban a térség több más területen is jelentős turisztikai potenciállal rendelkezik. Az alföldi táj gazdag a természeti értékekben, néphagyományokban és az épített kulturális örökségben. Azonban a Kisteleki járásban hiányoznak a hazai és nemzetközi hatókörű vonzerőkre alapozott komplex turisztikai termékek és nincs egy egységes a térség egészét behálózó marketing tevékenység. (A Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja, 2006).

A regisztrált gazdasági szervezeteken belül vizsgáltam a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén működő vállalkozásokat 2014-ben és 2019-ben (*6. táblázat*). Baks esetében 2019-ben nullára csökkent a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén regisztrált vállalkozások száma, míg Csengelén mindkét vizsgált évben nulla volt. Fontos megjegyezni, hogy egyik település sem rendelkezik kiemelkedő jelentőségű vonzerővel. A térségben a vizsgált ágazatban Kistelek rendelkezik a legtöbb vállalkozással. Pusztaszer esetében nőtt a szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén működő vállalkozok száma, mely köszönhető a település gazdag természeti adottságainak, melyek egyre inkább vonzóak az ökoturizmusban és aktívturizmusban résztvevők számára. A szálláshely-szolgáltatás és vendéglátás területén működő vállalkozok száma igen alacsonynak tekinthető, figyelembe véve a térség ember alkotta és természeti értékeit.

	Baks	**Balástya**	**Csengele**	**Kistelek**	**Ópusztaszer**	**Pusztaszer**
2014	6	10	0	32	8	0
2019	0	11	0	33	8	5

6. táblázat: Regisztrált gazdasági szervezetek (TEÁOR08= SZÁLLÁSHELY-SZOLGÁLTATÁS, VENDÉGLÁTÁS) változása (db), 2014; 2019
Forrás: KSH (2022) adatok alapján saját szerkesztés

A helyi gazdaság és munkaerőpiac mutatóira vonatkozó komplex fejlettségi mutató alapján számított csoportátlag szerint Csengele kiemelkedően teljesített 2019-ben, ezzel javítva a saját helyzetén és a rangsorban elfoglalt helyén is (*7. táblázat*). Csengelét Pusztaszer követi a rangsorba, majd a többi település közel azonosan teljesítve foglalják el a helyüket 2019-ben. Csengele pozícióját a gazdasági szervezetek számának köszönheti, hiszen itt a legmagasabb az ezer lakosra jutó összes gazdasági szervezet, melyből kiemelkedik a mezőgazdasági jellegű szervezetek száma.

Sorrend	Terület	2014 (KFM)	Sorrend	Terület	2019 (KFM)
1.	Pusztaszer	69,78	1.	Csengele	61,62
2.	Csengele	52,41	2.	Pusztaszer	49,93
3.	Kistelek	41,64	3.	Baks	34,63
4.	Ópusztaszer	33,73	4.	Kistelek	33,39
5.	Baks	28,35	5.	Balástya	32,38
6.	Balástya	23,94	6.	Ópusztaszer	31,55

7. táblázat: Helyi gazdaság és munkaerőpiac mutatóira vonatkozó KFM alapján számított csoportátlag és a települések sorrendje, 2014; 2019
Forrás: saját szerkesztés

Infrastruktúra és környezet

A járás gazdaság versenyképességét, környezeti állapotát és az itt élők életkörülményeit is jelentősen meghatározza a térség infrastrukturális rendszere. A járás közlekedés-földrajzi adottságait tekintve itt halad át a Budapest-Szeged vasútvonal és az M5-ös autópálya. A járás határában hömpölyög a Tisza is, melyen rendszeres közlekedik a komp Baks és Mindszent között (Járási Esélyegyenlőségi Program, 2015).

Az infrastruktúra és környezet kapcsán vizsgáltam a közműollót, az internet-előfizetések számát ezer lakosra, a közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások arányát, a vezetékes gázt fogyasztó háztartások számát a lakásállomány százalékában és a kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások arányát (*8. táblázat*).

Mutatók	Baks		Balástya		Csengele		Kistelek		Ópusztaszer		Pusztaszer	
	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019	2014	2019
Közműolló (%) Közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya a vezetékes ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások százalékában	0	76,2	98,1	85	0	0	13,1	82,2	21,4	75,6	0	0
Internet-előfizetések száma ezer lakosra	127	163,7	150,8	188,1	106,2	132,4	199,2	260,8	101,5	133,8	134,3	195,5
Közüzemi ivóvízvezeték-hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)	98,4	100	36,5	37,5	43,2	43,3	89,7	90,3	51,1	52,7	73,4	72,9
A vezetékes gázt fogyasztó háztartások száma a lakásállomány százalékában (%)	72,9	70	32,3	33,7	37,1	37,3	78,7	77,8	37,7	37,6	61,8	61,6
Kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások aránya (%)	7	20	14,9	19,3	0,00	0	31,5	39,9	5,02	12,3	13,4	18

8. táblázat: A Kisteleki járás településeinek infrastruktúra és környezeti mutatói
Forrás: TEIR és KSH (2022) adatok alapján saját szerkesztés

Az infrastruktúra és környezet mutatóit tekintve a közműolló, vagyis a közcsatorna hálózatba bekapcsolt lakások aránya a vezetékes ivóvízhálózatba bekapcsolt lakások %-ában komoly problémára hívja fel a figyelmet, hiszen Csengele és Pusztaszer esetében ez az érték nulla, vagyis a közcsatornázás nem megoldott. A mutató kapcsán Baks helyzete ambivalens, hiszen míg 2014-ben egyetlen lakás sem kapcsolódott be a közcsatorna hálózatba, addig 2019-ben az ivóvízhálózattal ellátott lakások aránya elérte a 76,2%-ot. Csengele esetében a kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások aránya ugyan csak nulla, 2014-ben is és 2019-ben is.

Az infrastruktúra és a környezeti mutatók esetében számolt komplex fejlettségi mutató alapján számított csoportátlagot tekintve a *9. táblázat* szerint alakult 2014-ben és 2019-ben a települések rangsora. Balástya és Csengele kivételével minden település javított 2019-ben a 2014-es helyzethez képest. A települések helyzetének javulása köszönhető, hogy nőtt a közcsatornahálózatba bekapcsolt lakások aránya, az internetelőfizetések száma, illetve a kábeltelevíziós hálózatba bekapcsolt lakások aránya. Csengele infrastrukturális és környezeti szempontból is jóval elmaradt a többi településtől.

Sorrend	Terület	2014 (KFM)	Sorrend	Terület	2019 (KFM)
1.	Kistelek	79,85	1.	Kistelek	96,23
2.	Baks	47,21	2.	Baks	69,3
3.	Pusztaszer	39,93	3.	Pusztaszer	42,84
4.	Balástya	39,55	4.	Balástya	38,35
5.	Ópusztaszer	14,61	5.	Ópusztaszer	30,8
6.	Csengele	5,18	6.	Csengele	3,4

9. táblázat: Infrastruktúra és környezeti mutatókra vonatkozó KFM alapján számított csoportátlag és a települések sorrendje, 2014; 2019
Forrás: saját szerkesztés

A négy mutatócsoportra vonatkozó komplex fejlettségi vizsgálat eredményei

A komplex fejlettségi mutató négy mutatócsoportjának és azok almutatóinak elemzése után a felállítottam 2014-re és 2019-re is egy sorrendet a Kisteleki járás települései között (*10. táblázat*). Mindkét évben a járás egyetlen városi rangra emelt települése, Kistelek végzett az első helyen, Ópusztaszer pedig az utolsó helyen. A komplex fejlettségi mutató alapján is kiemelkedik a központi szereppel bíró egyetlen város a Kisteleki járásban.

Sorrend	Terület	2014 (KFM)	Sorrend	Terület	2019 (KFM)
1.	Kistelek	60,56	1.	Kistelek	59,76
2.	Pusztaszer	58,77	2.	Balástya	48,14
3.	Balástya	42,26	3.	Pusztaszer	46,72
4.	Baks	35,22	4.	Csengele	39,71
5.	Csengele	32,99	5.	Baks	39
6.	Ópusztaszer	25,33	6.	Ópusztaszer	32,42

10. táblázat: A gazdasági és társadalmi mutatókra vonatkozó KFM és a települések sorrendje, 2014; 2019

Forrás: saját szerkesztés

A mutatók számítását követően kapott pontok alapján a Kisteleki járás településeit három kategóriába soroltam (*11. táblázat*). A hanyatló kategóriába a járás egyetlen települése Pusztaszer került, mely egyúttal a járás legkisebb lélekszámú települése is. A stagnáló kategóriába került Kistelek és Baks. A fejlődő település kategóriába pedig három település tartozik: Balástya, Csengele, és a ragsorban utolsó Ópusztaszer.

Hanyatló település	Stagnáló település	Fejlődő település
Pusztaszer	Kistelek Baks	Balástya Csengele Ópusztaszer

11. táblázat: A Kisteleki járás településeinek fejlettsége a Komplett Fejlettségi Mutató alapján, 2014; 2019

Forrás: saját szerkesztés

Balástya a négy mutatócsoport közül a lakás és életkörülmények, a helyi gazdaság és munkaerőpiac mutatói tekintetében tudott fejlődni 2019-ben 2014-hez képest. Csengele esetében a társadalmi és a demográfiai helyzet mutatói javultak ugyan ebben az időszakban. A lakás és életkörülmények mutatóin közel három pontot sikerült javítani a településnek, míg a helyi gazdaság és munkaerőpiaci mutatók tekintetében nagyobb volt az előrelépés. Ópusztaszer szintén javított a társadalmi és a demográfiai helyzet mutatóin. A továbbiakban eredményesen szerepelt a lakás és életkörülmények mutatói, valamint az infrastruktúra és környezeti mutatók tekintetében is a vizsgált években.

Következtetések és javaslatok

A vizsgálat legfontosabb következtetéseit SWOT analízis formájában foglaltam össze (*12. táblázat*). Összegyűjtöttem a járás erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit és a veszélyeket, melyek koordinálására nincs hatása az adott területnek, csak reagálni és alkalmazkodni tud hozzájuk.

Erősségek	Gyengeségek
• előnyös fekvés, jó közlekedésföldrajzi helyzet (az M5 autópálya közelsége) • kedvező környezeti állapot (Tisza közelsége) • kedvező agroökológiai feltételek • ökoszisztéma szolgáltatások megléte • ember alkotta gazdag értékek • gazdag természeti környezet • a térség gazdag termálvízben	• nagyváros, munkaerőpiac távolsága (a járás egyetlen városa Kistelek) • ipari park, vállalkozói övezet hiánya • a helyi idegenforgalmi háttér hiánya • együttműködések hiánya (mezőgazdaság, turizmus) • szolgáltatáshiányos járás központ: Kistelek • közmű-infrastruktúra hiányai • képzett munkaerő elvándorlása
Lehetőségek	**Veszélyek**
• az ökoszisztéma szolgáltatások optimális kihasználása • új turizmusformák kialakítása • a mezőgazdaság megerősítése a térségben, például a biotermelésre való áttéréssel • helyi piacra való termelés • együttműködések kialakítása (mezőgazdaságban, turizmusban) • az ipari park, vállalkozói övezet megerősítése Kisteleken • társadalmi integráció (roma és nem roma közösségek) • kultúrgazdaság megerősítése	• éghajlatváltozás, szélsőséges időjárás, belvíz és szárazság • szociális bevándorlás • fejlesztési források, támogatások aránytalan eloszlása • tanyás térségek gyorsuló periferizálódása • etnikai alapú szegregáció jelenléte a térségben

12. táblázat: A Kisteleki járás gazdasági és társadalmi SWOT analízise
Forrás: Saját szerkesztés

A mezőgazdaság fejlesztése és átalakítása

A Kisteleki járás egyik meghatározó ágazta a mezőgazdaság, mely a térségben is egyre inkább háttérbe szorul. A mezőgazdaságnak kedvez a térség hosszú időre visszanyúló mezőgazdasági múltja, illetve a kedvező agroökológiai feltételek megléte. A térség mezőgazdaságának megerősítése történhet például biogazdaságra, biotermékek előállítására való átállással, illetve a helyi feldolgozásra és fogyasztásra való törekvésekkel. Az éghajlatváltozás és a szélsőséges időjárási viszonyok okozta környezeti stressz csökkenhető a változatosabb, polikultúrás helyi élelmiszertermeléssel (Káposzta, 2015). Az élelmiszerek helyi feldolgozása és a helyben történő értékesítésének előnyben részesítése hozzájárul a helyi gazdaság élénkítéséhez, azáltal, hogy munkahelyeket teremet, illetve a jövedelmeket is helyben tartja. Fontosnak tartom a helyi összefogást a mezőgazdasághoz kapcsolódóan. Fontos lenne gazdakörök kialakítása, illetve a szárazság és belvíz problémáinak kezelésére öntözőközösség létrehozása. A továbbiakban javaslom a termálvíz további hasznosításának előtérbe helyezését a mezőgazdaságban.

Fenntartható vidéki turizmus kialakítása

A vidéki turizmus alapvetően több turizmusformát foglal magába és nem csak az alapvető szállás és szolgáltatást értjük alatta. A vidéki turizmus egy komplex fogalom, mely biztosítja a falusi, tanyasi vendéglátást, a hagyományos vidéki környezet megőrzését, a mezőgazdaság, a népi kultúra, a népi építészet és mesterségek tovább élését az adott térségben. Mindezek hozzájárulnak a vidék népességmegtartó erejének növeléséhez (Káposzta, 2015). A Kisteleki járás természeti és ember alkotta értékekben is gazdag, mely lehetőséget teremt számos turizmusforma kialakításához. A gazdag természeti értékek az ökoturizmus és az aktívturizmus kialakításának kedveznek, míg a történelmi emlékek és néphagyományok a kultúrturizmus megerősítését teszik lehetővé. A termálvíz megfelelő hasznosítása lehetővé tenné a gyógyturizmus kialakítását a térségben. A turizmus fejlesztéséhez szükséges a megfelelő háttérinfrastruktúra kialakítása, vagyis megfelelő mennyiségű és minőségű szálláshely és vendéglátó egység megléte. A továbbiakban fontosnak tartom a térség közös marketingtevékenységének kialakítását a turizmus kapcsán.

Kultúrgazdaság

Az endogén alapokon nyugvó, helyi erőforrások kiaknázására épülő vidékfejlesztés, a lokalizációra helyezi a hangsúlyt. Az endogén fejlesztés a hozzá kapcsolódó lokalizáció értelmezhető úgy, mint a globális trendekre és a külső hatásokra adott válaszreakció. Maga a kultúrgazdaság, mint fogalom magában hordozza azt az alapfeltevést, hogy a helyi társadalmi-gazdasági fejlődésnek a kultúra jelenti az egyik alapját, hiszen a vidéki térségek a kulturális erőforrásaik révén képesek a gazdaságuk átalakítására és újraformálására. Tehát a vidéki társadalmak kultúrájuk révén válhatnak képessé a gazdasági kontroll helyben tartására. A társadalmi-gazdasági jólét megteremtéséhez a helyi kulturális erőforrások megerősítése, fejlesztése járul hozzá (Kis, 2014). A Kisteleki járás gazdag történelmi és kulturális elemekben, valamint a mezőgazdaságra épülő hagyományok lehetővé teszik a helyi kézműves termékek és hozzá kapcsolódó rendezvények megerősítését.

Mikro-, kis- és középvállalkozások helyi fejlesztése

A helyi mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése elengedhetetlen a munkahelyteremtés és a helyi gazdaság élénkítése szempontjából (Káposzta, 2015). A kultúrgazdasághoz kapcsolódóan a helyi kézműves termékekhez köthető helyi mikro-, és kis- és középvállalkozások fejlesztése lenne első körben a legfontosabb. A továbbiakban fontos megteremteni a vállalkozások vonzásához és létrejöttük ösztönzéséhez szükséges megfelelő

infrastruktúrát, például elengedhetetlen lenne a Kisteleken elindult ipari park létrehozását támogató kezdeményezés megerősítése és fejlesztése.

Közösségfejlesztés

A helyi gazdaságfejlesztéshez szorosan kapcsolódik a lokális társadalomfejlesztés, vagyis a közösségek megerősítése. A közösségfejlesztés célja a szegénység és a szociális kirekesztés elleni harc és a társadalmi beilleszkedés elősegítése. A közösségfejlesztés egy alulról felfelé való építkezést jelent, mely a helyi természeti, gazdasági, társadalmi és kulturális erőforrások feltárására és hasznosítására is irányul (Béres, 2013). A Kisteleki járás Baks településének Máriatelep nevű szegregátumában mintegy 430 fős roma etnikai kisebbség él, akik társadalmi beilleszkedésének elősegítése elengedhetetlen a település jövője szempontjából. A településen elsősorban az önkormányzatnak van fontos szerepe a szegregátum felszámolásában, oktatás és szakértők bevonása által. A továbbiakban a helyi civil szervezetek és a spontán lakossági szerveződések tudják elősegíteni a közösségfejlesztést, mely nemcsak Baks település esetében elengedhetetlen. A lokális társadalomszervezés elősegíti, illetve megteremti az önsegítés gyakorlatát. A közösségfejlesztésnek nem kell egy településre korlátozódnia, hiszen a települések együttműködve számos olyan feladattal képesek megbirkózni, melyekkel korábban egyedül nem voltak képesek (Béres, 2013).

Összefoglalás

A Kisteleki járás településeinek fejlettségét két időpontban (2014; 2019) vizsgáltam a 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendeletben megfogalmazott mutatók alapján kialakított komplex fejlettségi mutató segítségével. A vizsgált járás a 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet alapján kedvezményezett és fejlesztendő járásnak minősül, mely egyúttal Csongrád-Csanád megye egyik legszegényebb térsége. A járást fontos megvizsgálni településenként, annak érdekében, hogy feltárjuk: a különböző adottságokkal és problémákkal rendelkező településeken milyen beavatkozásokra és fejlesztésekre van szükség. A gazdasági és társadalmi mutatókra vonatkozó komplex fejlettségi mutató kiszámítása után a járás egyetlen városi ranggal ellátott települése, Kistelek szerezte meg az első helyet a települések rangsorában. Kistelek egy szolgáltatáshiányos járásközpont, de ennek ellenére jól kirajzolódik a centrum-periféria kapcsolat a mutatók alapján. A vizsgálat eredményeinek figyelembevételével javaslatokat tettem a fejlesztésekre vonatkozóan. A mezőgazdaság kapcsán javasoltam a biogazdaságra, biotermékek előállítására való átállást, illetve a helyi feldolgozásra és fogyasztásra való törekvést. A járás természeti és ember alkotta értékei lehetővé teszik a további turizmusformák

kialakítását és a meglévő turizmusformák megerősítését a térségben. A Kisteleki járás gazdag történelmi és kulturális értékei, valamint a mezőgazdaságra épülő hagyományok lehetővé teszik a kultúrgazdaság előtérbe helyezését. A munkahelyek teremtésének és a jövedelmek helyben tartásának elősegítése érdekében elengedhetetlen a kultúrgazdasághoz kapcsolódóan a helyi kézműves termékekhez köthető helyi mikro-, kis- és középvállalkozások fejlesztése. A szegénység és a szociális kirekesztés elleni harc és a társadalmi beilleszkedés elősegítése érdekében a közösségfejlesztés nagyon fontos lenne a térségben.

Szakirodalom

Béres Cs. (2013): Kiút a gazdaságilag fejletlen és depressziós térségek válságából egy befogadó, lokális, zöldgazdaság építésével. Metszetek 2012/4. szám – 2013/1. szám

Fabi A., Szűcs A. (2017): Területi különbségek alakulásának vizsgálata a Pilisvörösvári járásban. Acta Carolus Robertus, 7 (2) pp. 37–49.

Ferge Zs. (2000) A társadalom pereme és az emberi méltóság. Esély. 1. pp. 42–48
G Fekete É. (2006): Hátrányos helyzetből előnyök? Földrajzi közlemények, 1-2: pp. 55–66.

Egri Z.; Kőszegi I. (2020): A közúti elérhetőség szerepe a kelet-magyarországi gazdasági teljesítményben és gazdaságfejlesztésben. Területi Statisztika. 60 (6): 653–687; DOI: 10.15196/TS600603

Hős G. (é.n.): Szegregátum kutatás Baks Mária-telepen a TÁMOP 5.3.6. projekt tükrében. Acta Sana

Kassai Zs., Ritter K. (2011): Helyi vidékfejlesztési programok a hátrányos helyzetű vidéki kistérségekben. gazdálkodás 55 (4) pp. 337–346.

Káposzta J. (2014): Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései. Gazdálkodás. 58 (5) pp. 399–412.

Káposzta J. (2015): A vidékgazdaság fejlesztési kérdései a XXI. században In: Bíró A Zoltán, Gyetvai Árpád, Magyar Ferenc (szerk.) Kreatív fiatalok - innovatív vidék: Sikeres helyi fejlesztési gyakorlatok a Székelyföldön. 188 p. Csíkszereda: Státus Kiadó, 2015. pp. 13-22. (Új utakon a tehetséggondozás VI.) ISBN 978-606-661-040- 7

Káposzta J. (2018): Az endogén források szerepe a vidék jó kormányzásának rendszerében. Studia Mundi - Economica Vol. 5 (3). pp. 62–69.

Kis K. (2014): Vidékgazdaság, kultúra, lokalizáció: Eltérő válaszok és fejlődési differenciák. Jelenkori társadalmi és gazdasági folyamatok, 9 (1–2), pp. 9–28.

Pénzes J. (2017): A kedvezményezett térségek lehatárolásának aktuális kérdései. Területi statisztika, 55(3): 206–232

Polónyi, I., 2002: Az oktatás gazdaságtana. Osiris Kiadó. ISBN 963 379 149 3 https:// regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/oktatasgazdasagtana/ch03s02.html

Szoboszlai Zs. (2004): Szegénység, Marginalizáció, Szegregáció, Adalék a társadalmi egyenlőtlenségek értelmezéséhez. Tér és Társadalom 18 (3) pp. 25–42.

Szűcs A., Káposzta J. (2018): A Gyöngyösi járás településeinek komplex fejlettségi rangsora és dinamikája. Területi Statisztika, 2018, 58(5): 489–504; DOI: 10.15196/TS580503

Statisztikai adatbázisok:

Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR): https://www.teir.hu/helyzet-ter-kep/kivalasztott mutatok.html?xteiralk=htk&xids=1001,1002,1003,1004,1005,1006,1007,1008,1009,1010,1011,1012,1013,1014,1015,1016,1017,1018,1023,1024,1025,1026,1027,1028,1029,1030,1031,1032,1033,1034,1035,1036,1039,1040,1041,1042,1043,1044,1045,1046,1047,1048,1049,1050,1057,1058,1061,1062,1071,1072,1073,1074,1075,1076,1077,1078,1083,1084,1085,1086,1087,1088,1089,1090,1091,1092,1093,1094,1097,1098&xtertip=J&xterkod=72

Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeIR): https://www.teir.hu/rqdist/main?rq_app=teldata

Központi Statisztikai Hivatal (KSH): https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/themeSelector.jsp?lang=hu

MKIK Gazdaság- és Vállalkozáskutató Intézet (MKIK GVI, 2016): https://gvi.hu/kutatas/451/fejlodo-es-leszakado-jarasok-2012-2014

The Word Bank (2020): Rural population https://data.worldbank.org/indicator/SP.RUR.TOTL?end=2019&start=1960 (2020.11.22.)

EUROSTAT (2010): A revised urban-rural typology. In: Eurostat regional yearbook 2010. https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-statistical-books/-/ry_ch15_2010 (2020.12.05.)

Internetes források:

Internet 1.: https://hu.wikipedia.org/wiki/Kisteleki_j%C3%A1r%C3%A1s#/media/F%C3%A1jl:Kisteleki_j%C3%A1r%C3%A1s.png (letöltés: 2022.04.10.)

Hivatkozott jogszabályok, rendeletek*:*

290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról

105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről

Egyéb dokumentumok:

Kapitány B., (2015): Demográfiai fogalomtár. KSH Népességtudományi Kutatóintézet, Budapest. https://www.demografia.hu/hu/letoltes/ fogalomtar/pdf/termeszetes-szaporodas.pdf

Kistelek Város Településfejlesztési Koncepciójának és Integrált Településfejlesztési Stratégiájának Megalapozó Vizsgálata, Helyzetfeltáró, helyzetelemző, helyzetértékelő munkarészek (2016)

Magyary program (2015): Járási Esélyegyenlőségi Program, Kisteleki Járás

Vásárhelyi terv (2006): A Kisteleki kistérség integrált területfejlesztési, vidékfejlesztési és környezetgazdálkodási programja, Budapest

Köszönetnyilvánítás

A pályamunka megírásában való segítséget szeretném megköszönni témavezetőimnek, Dr. Dr. habil. Komarek Leventének, Prof. Dr. Makra Lászlónak és Dr. Duray Balázsnak.